

МЕДІАОСВІТА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Ключові слова: медіакультура, медіаосвіта, медіаграмотність, медіапсихологія, медіадидактика, медіаосвітні технології.

В статті речь идет о современном состоянии и перспективах развития медиаобразования в Украине.

Ключевые слова: медиакультура, медиаобразование, медиаграмотность, медиапсихология, медиадидактика, медиаобразовательные технологии.

Mediaosvita in Ukraine: modern and prospects of development.

The resulting documents of many international forums, where the problems of media education were discussed, orient society on the development of civil responsibility, humanism and democracy. During the last years media education has become popular all over the world. This process didn't omit Ukraine. The current state and prospects of the development of media education in Ukraine are presented in the article.

Key words: media culture, media education, media literacy, media psychology, media didactics, media educational technologies.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблеми медіакультури і медіаосвіти нині привертають увагу представників різних наук. Причина – не тільки в тому, що медіакультура – домінуюча культура інформаційного суспільства, а й в її міжпредметності. Тут можна назвати й “медіакультурну модель становлення діалогічної особистості” В. А. Возчикова, й медіавиховання як напрямку в педагогічній теорії та практиці, і дослідження Н. Б. Кирилової, в полі зору якої перебувають проблеми медіакультури, й увагу до формування сучасними ЗМІ нових загальнокультурних універсальних категорій, які змінюють культурну парадигму і тип сучасного інформаційного дискурсу [1]. Дослідники зазначають, що медіакультура – здатність соціуму ефективно використовувати медіаресурси й застосовувати передові інформаційні технології – формується засобами медіаосвіти. А відтак, із погляду світової та європейської

педагогічної спільноти, важливою вимогою до підготовки сучасних фахівців у вищій школі є запровадження медіаосвіти. Це пов'язано з тим, що для розуміння процесів, котрі відбуваються в сучасному медіадовкіллі, молодій людині, а зокрема і учителю, слід володіти особливими знаннями, комунікативними та інформаційними вміннями й навичками, здатністю до критичного аналізу (тобто володіти медіаграмотністю), які можна сформуванати завдяки організованій та цілеспрямованій медіаосвіті.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Українська дослідниця І. М. Чемерис у дисертації “Формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іншомовних періодичних видань” розмежовує поняття “журналістська освіта” та “медіаосвіта”: “Журналістська освіта” – це професійна освіта журналістів, підготовка кваліфікованих кадрів для медіаіндустрії. “Медіаосвіта” як процес розвитку й саморозвитку особистості на матеріалах та за допомогою засобів масової комунікації покликана формувати культуру комунікації, уміння усвідомлено сприймати, критично осмислювати, інтерпретувати медіатексти з метою розширення загальних, соціокультурних та професійно значущих знань, комунікативних та творчих здібностей. Медіаосвіта є необхідною передумовою встановлення раціональних комунікаційних взаємозв'язків між суб'єктами комунікації та розвитку особистості загалом: активного споживача інформації – з одного боку та журналіста – з іншого, оскільки саме він є відповідальним творцем сучасного медіапростору [6]. Медіапедагоги різних країн теоретичним підґрунтям розвитку медіаосвіти вважають позитивний або ж негативний вплив медіа на розвиток особистості зокрема та суспільства в цілому, що зумовило виокремлення різних підходів, теорій та моделей медіаосвіти.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів. Для вдосконалення професійної освіти, забезпечення її доступності та ефективності, підготовки молоді до життя і діяльності в інформаційному суспільстві сьогодні доцільно враховувати процеси стрімкого інформаційно-технологічного розвитку різних галузей. Аби навчити вчителів початкових класів користуватися інноваційними технологіями, слід сформуванати у них

уміння керувати потоками інформаційних ресурсів, опанувати комунікаційними технологіями і стратегіями їх використання. Для цього викладач має володіти новітніми технологіями навчання. Саме медіаосвіта ставить за мету якнайповніше скористатися освітнім і технічно-комунікаційним потенціалом сучасних ЗМК і є, за визначенням ЮНЕСКО, окремим напрямом освіти, оскільки допомагає людині усвідомити способи використання масової комунікації в суспільстві; аналізувати медіатексти та критично оцінювати запропоновані в них цінності, політичні, соціальні, комерційні та культурні інтереси, а також створювати і поширювати через мас-медіа власні медіатексти [7]. У визначеннях ЮНЕСКО (2001 та ін.) медіаосвіту й медіакомпетентність послідовно пов'язують і з розвитком демократичного мислення, і з розвитком громадської відповідальності особистості.

Як засвідчують підсумкові документи багатьох міжнародних форумів, де обговорювалися проблеми медіаосвіти, медіапроцес у світі орієнтується на громадянську відповідальність, гуманізм і демократію. Саме медіаосвітні технології, котрі виокремилися в окрему частину педагогіки – медіадидактику, яка розробляє теорію медіаосвіти й навчання, науково обґрунтовує зміст медіаосвіти, вивчає закономірності, принципи, методи й організаційні форми навчання із залученням медіапродуктів та опертям на мас-медіа, – втілюють принципи гуманізації освіти, сприяють підвищенню інтелектуального, культурного, духовного, морального рівня майбутнього фахівця. А оскільки медіа поділяються на “старі” й “нові”, ми розділяємо поняття інформаційно-комунікаційні технології (забезпечується “старими” медіа – пресою, радіо, кіно) й інноваційно-комунікаційні технології (забезпечуються, відповідно, новітніми засобами масової комунікації). Відтак медіадидактика складається з пресодидактики, теледидактики, кінодидактики, радіодидактики, інтернетдидактики, мультимедіадидактики тощо [4].

Медіапедагоги розглядають кілька варіантів запровадження медіаосвіти: включення її до навчальних програм у загальноосвітньому чи

вищому навчальному закладі; дистанційну освіту за допомогою телебачення, радіо, системи “Інтернет”; самостійну/безперервну освіту медіазасобами та ін. [5]. Формування медіаграмотності у вчителів початкових класів у межах інститутів післядипломної освіти може здійснюватися двома способами: через введення окремого курсу з медіаосвіти або через інтеграцію медіаосвітніх технологій до вже існуючої системи навчально-виховного процесу, зокрема – завдяки виконанню міждисциплінарних досліджень з інформаційних, комунікаційних та освітніх наук, соціології та ін. Отже, запровадження медіаосвіти до фахової перепідготовки є актуальним завданням педагогіки вищої школи на шляху побудови єдиного європейського освітнього простору.

Україна має власні медіаосвітні осередки: два – у Києві (в Інституті вищої освіти та Інституті соціальної та політичної психології АПН України) та Львові. На Російському загальноосвітньому порталі з ініціативи проф. О. В. Федорова наявний сайт “Медиаобразование: Украина”, де представлені напрацювання українських медіадидактів мовою оригіналу [8]. До того ж медіаосвітні курси входять у навчальні плани деяких українських вишів. Проаналізовані матеріали дають підстави стверджувати, що нині медіаосвіта в Україні має кілька шляхів розвитку. Представимо їх.

Інститут Екології масової інформації було створено рішенням Вченої Ради Львівського національного університету ім. Івана Франка в червні 1999 р. Засновники Інституту вважають медіаекологію синтезом філософсько-академічного і суто прикладних напрямів роботи, пов'язаних з нейтралізацією патогенних інформаційних потоків.

На сайті Інституту зазначається, що на початку своєї діяльності було розгорнуто “ дослідження за такими трьома основними напрямками: [медіафілософському](#) (філософське осмислення впливу масової комунікації, зокрема медіатехнології, на нашу психіку і культуру), [медіакритичному](#) (аналіз медіадискурсу для професіоналів), [медіаосвітньому](#) (медіаосвіта відрізняється від журналістської освіти тим, що спрямована не тільки, чи не стільки, на підготовку працівників медіабізнесу,

скільки на стимулюванні “психологічного імунітету” широкого загалу від тих медіазагроз, які пов’язані з пропагандою і фальсифікацією, порнографією та екранним насильством. Медіаосвіта – це своєрідна інструкція як користуватися медіа)”. Тематика досліджень потребувала міждисциплінарного підходу і орієнтувалася, переважно, на підготовку медіафахівців. Педагогічний досвід з підготовки майбутніх медійників переносився й на заняття в шкільну аудиторію.

Через 10 років, у 2009-му, у Харківському національному університеті імені В.Н.Каразіна відкрилась нова кафедра – медіакомунікацій, де започатковано однойменну експериментальну магістерську програму. Медіаосвітні курси нині читаються у Таврійському гуманітарно-екологічному інституті в Сімферополі, на Видавничо-поліграфічному факультеті НТУ України “КПІ” тощо.

В Інституті соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України кілька років тому створено лабораторію психології масової комунікації та медіаосвіти, яка веде моніторингові дослідження рівня медіакультури громадян. Підготовлено й видано друком посібник для вчителів, шкільних психологів та батьків “Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід”, запропоновано експериментальну навчальну програму з медіаосвіти для середньої школи, де використано медіаосвітній досвід таких держав, як Велика Британія, Канада, Росія, Франція та ін. Ця лабораторія розвиває ідею саме шкільної медіаосвіти, яка, на думку дослідників, має впроваджуватися у форматі системного навчання.

Шкільна медіаосвіта спрямована на виховання свідомого, компетентного споживача медіа та має стимулювати розвиток спеціальних знань, умінь, навичок у сфері медіа, розвивати ресурсні можливості особистості. Як зазначала Н.І.Череповська у червні 2009 року на II Міжнародному круглому столі “Медіаосвітні технології у навчальному процесі”, проведеному в Інституті вищої освіти, експериментальна програма лабораторії – перший крок на шляху до повсюдного медіаосвітнього, медіапросвітнього процесу в українському суспільстві, що починається з

роботи із школярами старших класів загальноосвітньої школи. На думку науковців ІСПП, реалізація медіаосвітнього навчання учнів, спрямованого на виховання їх особистісної медіакультури, орієнтовно може здійснюватися в різних формах: як системний шкільний спецкурс, як факультативні заняття, як інтеграція медіаосвітнього курсу з деякими наявними шкільними предметами.

Аналіз практики застосування медіаосвіти у вищих педагогічних навчальних закладах України був проведений Ю. Казаковим [2]. Результати засвідчили наявність певних суперечностей між: стрімким поширенням масової культури та несформованістю в молодіжній аудиторії навичок критичного сприйняття медіатекстів; визнанням ролі та значення медіакультури, медіаосвіти в цілісному процесі загальноосвітньої та професійної підготовки людини та недостатньою увагою до використання медіаосвіти в загальноосвітніх школах і ВНЗ України; соціальним замовленням вищій школі на підготовку майбутнього вчителя, здатного вільно орієнтуватися в сучасному медійному просторі, використовувати можливості ЗМК для професійного та особистісного розвитку, і реальним рівнем здійснення медіаосвіти у вищих педагогічних навчальних закладах; усвідомленням викладачами ВНЗ значного соціокультурного, дидактичного та виховного потенціалу сучасної медіакультури, ЗМК та нерозробленістю методичного забезпечення використання медіаосвіти в навчально-виховному процесі педагогічних ВНЗ, відповідних технологій педагогічної підтримки цього процесу.

Проблеми медіаосвіти у вищій школі – предмет наукових зацікавлень відділу теорії та методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти НАПН України. Увагу сконцентровано на медіадидактиці, медіаосвітніх технологіях. Тут захищено дисертації з пресодидактики А. Д. Онковичем та І. М. Чемерис, з інтернетдидактики – Р. П. Бужиковим, з розвитку критичного мислення Л. Києнко-Романюк; готуються до захисту кандидатські дослідження О. К. Янишин (медіаосвітні технології у навчанні документознавців), Н. М. Духаніної-Войтко (медіаосвіта у процесі підготовки

магістрів з комп'ютерних наук), І. В. Сахневич (медіаосвіта у підготовці фахівців технічного профілю), Д. А. Заруби (становлення і розвиток медіаосвіти в Україні) тощо. Під керівництвом співробітників відділу опрацьовуються матеріали з теледидактики, радіодидактики, медіамузики, спецкурси з медіаосвіти для вищих навчальних закладів. У всеукраїнському тижневику “Освіта” започатковано випуск газети в газеті “Медіаосвіта”. Це – спільний проект редакції та Інституту вищої освіти.

Останнім часом питання медіаосвіти були предметом обговорення на багатьох кафедрах та факультетах, де ведеться підготовка журналістів. Так, упродовж 2009 року відбулися конференції з обговоренням актуальних проблем медіаосвіти, медіавиховання, медіакомпетентності в Інституті журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, на факультеті філології та журналістики Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, в Інституті філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки, круглий стіл “Медіаосвітні технології у навчальному процесі” – в Інституті вищої освіти, Інтернет-конференція на базі Інституту філології Бердянського державного педагогічного університету та ін. Як засвідчує наявна інформація, чимало уваги медіаосвіті приділено й цього року.

Висновки. Теоретичні концепції та моделі явища, котре сьогодні визначається як медіаосвіта, нині розробляють педагоги, журналісти, мистецтвознавці, соціальні педагоги, психологи, фахівці інших галузей знань, що засвідчує, що інтерес до медіаосвіти міжгалузевий, сталий, з гарними перспективами на майбутнє.

Література:

- 1.Зражевська Н. І. Масова комунікація і культура: Лекції / Зражевська Н. І. – Черкаси : Брама – Україна, 2006. – 172 с.
- 2.Казаков Ю. М. Педагогічні умови застосування медіаосвіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів / Казаков Ю. М. Автореф. ... канд. педаг. наук за спец. 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Луганськ, 2007. – 21 с.

3. Медіакультура особистості; соціально-психологічний підхід: навчально-методичний збірник / О. Т. Баришполец, Л. А. Найдьонова, Г. В. Мироненко, О. Є. Голубєва, В. В. Різун та ін.; За ред. Л. А. Найдьонової, О. Т. Баришпольця. – К. : Міленіум, 2009. – 440 с.
4. Онкович Г. В. Медіаосвітні технології і компетентнісний підхід / Онкович Г. В. Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій колі України : матеріали методологічного семінару. – К. : Педагогічна думка, 2009. – С. 206 – 217.
5. Федоров А. В. [Медиаобразование в России и Украине: сравнительный анализ современного этапа развития \(1992–2008\)](#) // Федоров А. В. Медиаобразование и медиакомпетентность: слово экспертам / под ред. А. В. Федорова. – Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2009. – С. 192–209.
6. Чемерис І. М. Формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іншомовних періодичних видань / Чемерис І. М. Автореф. ... канд. педаг. наук за спец. 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Київ, 2008. – 24 с.
7. Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO. In Education for the Media and the Digital Age. Vienna: UNESCO, 1999, P. 273–274. Reprint in : Outlooks on Children and Media. Goteborg: UNESCO & NORDICOM, 2001, P. 152.